

FIETSEN

DOOR VERDWENEN RIVIEREN

Aardkundige fietsroute

Rondje Werkhoven

Beste fietser,

Voor u ligt het boekje 'Fietsen door verdwenen rivieren; Aardkundige fietsroute Bunnik'. De twee fietsroutes die hierin beschreven staan, voeren u langs verschillende aardkundige verschijnselen in de gemeente Bunnik en zijn te combineren tot één lange route.

Zoals u wellicht weet, was de Kromme Rijn lange tijd dé route waarlangs werd gereisd en handel werd gedreven. De Romeinen bouwden niet voor niets de nederzetting fort Fectio in de Kromme Rijnstreek. De resten hiervan worden tot de dag van vandaag teruggevonden. Met recht kon men ervan spreken dat alle wegen naar Bunnik leidden. Of leiden? Want ook nu getuigen de snel- en spoorwegen van de strategische ligging. Kortom, de Kromme Rijnstreek heeft veel zichtbare en onzichtbare geheimen en verhalen die vanuit verschillend perspectief kunnen worden verteld.

Een bijzondere invalshoek is die van de aardkundige verschijnselen. Zij vertellen ons iets over de natuurlijke ontstaansgeschiedenis van het landschap en over de manier waarop de mens het gebied ontwikkeld heeft. Op de hogere delen was het immers prettig wonen terwijl de lage, natte gebieden lange tijd niet interessant waren, omdat men de voeten liever droog hield. Vraagt u zich tijdens het fietsen van de route af waar u staat, wat u ziet en wat dat eigenlijk is en verwonder u over hoe goed het Kromme Rijngebied eigenlijk te 'lezen' is, als u weet waar u op moet letten. Uw blik op het landschap zal nooit meer hetzelfde zijn.

Veel fietsplezier en geniet van wat u zult ontdekken!

Jorrit Jan Eijbersen

Wethouder gemeente Bunnik

juni 2012

De fietsroutes zijn ontwikkeld door Landschap Erfgoed Utrecht in opdracht van de gemeente Bunnik en in samenwerking met TNO-Geologische Dienst Nederland en Universiteit Utrecht.

Leeswijzer

Voor een goed begrip van de route adviseren wij u eerst de aardkundige inleiding te lezen. De dikgedrukte woorden in de tekst verwijzen ook naar deze aardkundige inleiding.

... een deel van het boekje uit 2012. Dit boekje heeft betrekking op één van de fietsroutes. Voor het originele boekje, zie achterin. Wellicht zijn er ondertussen wat zaken veranderd, je kunt dit doorgeven aan info@geopark-heuvelrug.nl, waarvoor dank

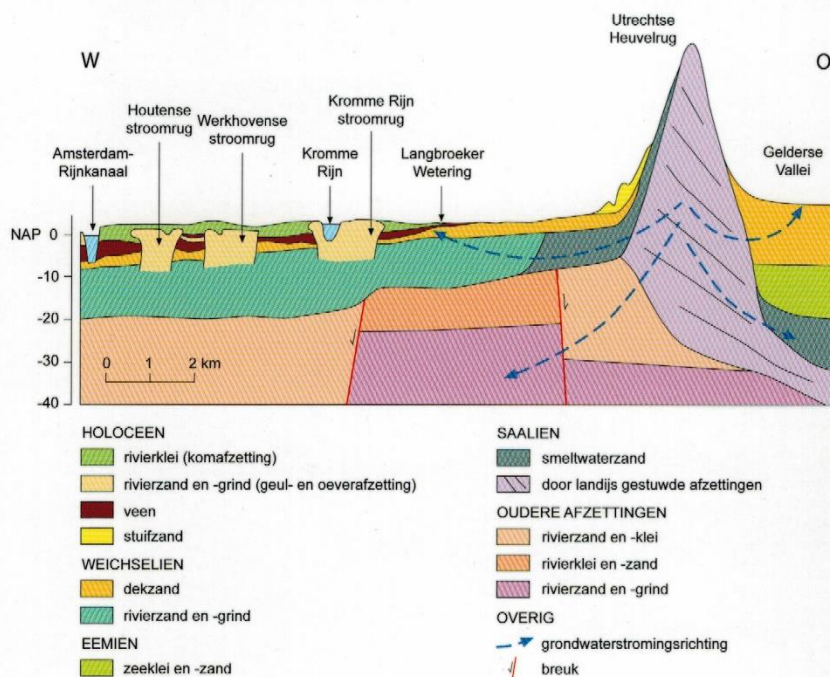

AARDKUNDIGE INLEIDING OVER HET ONTSTAAN VAN DE KROMME RIJNSTREEK

De basis van het huidige landschap in de Kromme Rijnstreek werd zo'n 140.000 jaar gelegd. In de duizenden jaren daarna vormden water, wind en ijs samen met de mens het landschap zoals dat er nu uitziet. Door te kijken naar de verschillende afzettingen in de bodem van het gebied kunnen we de ontstaansgeschiedenis reconstrueren. Om deze te begrijpen gaan we eerst terug naar de voorlaatste ijstijd, het Saalien.

Saalien

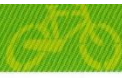
Tijdens de voorlaatste ijstijd, het Saalien (ca. 200.000 tot 130.000 jaar geleden), bereikte het landijs uit Scandinavië het noorden van Nederland. Een grote ijslob drong vanuit het noorden de Gelderse Vallei binnen. De ijslob breidde zich ten zuiden van Amersfoort uit tot aan de lijn Rhenen-Wageningen. De bevroren zandige bodem werd door de ijslob zodanig in schubben en plooien opzijgeschoven dat de **stuwwallen** van de Utrechtse Heuvelrug en de de westelijke Veluwe ontstonden. De Utrechtse Heuvelrug werd omhooggestuwd tot 70 meter + NAP (Amerongse Berg). Tijdens het afsmelten van het landijs kwam een grote hoeveelheid water vrij die een uitweg zocht over de laagste delen van de **stuwwal**. Op deze plekken ontstonden **ijssmeltwaterdalen**. Ter hoogte van

Maarn bevindt zich zo'n groot ijssmeltwaterdal. Bij de aanleg van de spoorlijn Utrecht – Arnhem en de A12 is handig gebruik gemaakt van deze lage plek in de stuwwal. Het smeltwater van het landijs nam veel materiaal uit de stuwwal mee. Het smeltwater zette op de west- en zuidflank van de Heuvelrug zand en grind af in flauw hellende **puinwaaiers**, ook wel **sanders of spoelzandvlaktes** genoemd (zie afbeelding hierboven). De dorpenrij Driebergen-Doorn-Leersum-Amerongen is grotendeels gebouwd op deze zandige sedimenten.

Weichselien

Na een relatief warme periode (het Eemien) brak ongeveer 110.000 jaar geleden een nieuwe ijstijd aan, het Weichselien. Gedurende deze ijstijd bereikte het landijs Nederland niet, maar heerste er in ons land een toendraklimaat. Het was tijdens sommige fasen zo koud en droog dat er nauwelijks vegetatie was. Zand uit de hoger gelegen zandgebieden en droogliggende rivierbeddingen ging stuiven. In het laatste deel van het Weichselien werd in grote delen van Nederland een 'deken' van **dekzand** afgezet. Het dekzandpakket kan tot enkele meters dik zijn. Het dekzand werd vaak in lage west-oost lopende ruggen afgezet, evenwijdig aan de overheersende windrichting. Deze **dekzandruggen** zijn nog altijd te herkennen in het landschap en vormen de ondergrond rond veel woontorens langs de Langbroekerwetering, zoals Sterkenburg.

Holoceen

Na de laatste ijstijd brak het Holoceen aan (ca. 11.000 jaar geleden tot nu). De temperatuur steeg en het kale dekzand raakte begroeid, waardoor het zand niet meer kon wegstuiven. In de lager gelegen gebieden, daar waar het grondwater aan het oppervlak kwam, ontwikkelden zich moerassen en trad **veenvorming** op. De kom van Langbroek was, mede als gevolg van kwelwater van de Utrechtse Heuvelrug, zo'n nat gebied (figuur pagina 4). Zo'n 5600 jaar geleden begon rond Langbroek de veenvorming. In deze kom ligt een **veenpakket** van enkele decimeters dik op het dekzand. Na de veenvorming werd de ontwikkeling van het gebied hoofdzakelijk bepaald door activiteit van meanderende rivieren. De ontwikkeling van een meanderend riviersysteem wordt uitgelegd op pagina 7.

De Holocene riviersystemen in de Kromme Rijnstreek

In de loop van het Holoceen kwam het Kromme Rijngebied onder invloed van de rivier de Rijn. In het gebied zijn drie, opeenvolgende fasen van rivieractiviteit geweest. De verschillende fasen zijn in het landschap terug te vinden als hoger gelegen stroken met zand in de ondergrond, de zogenaamde **stroomgordels** of **stroomruggen**. De oudste stroomgordel werd vanaf omstreeks 6400 jaar geleden gevormd. De resten hiervan liggen ten westen van Werkhoven, vandaar dat we spreken over de Werkhovense **stroomrug**. Na een stroomgordelverlegging was tussen 4100 en 2700 jaar geleden de Houtense stroomrug actief. De Kromme Rijn ontstond ongeveer 3200 jaar geleden. In de Romeinse tijd was de Kromme Rijn nog een

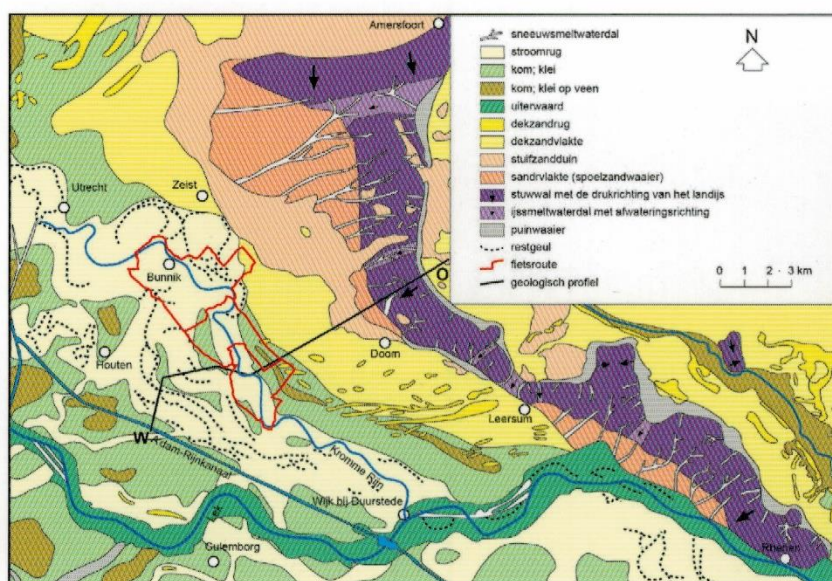

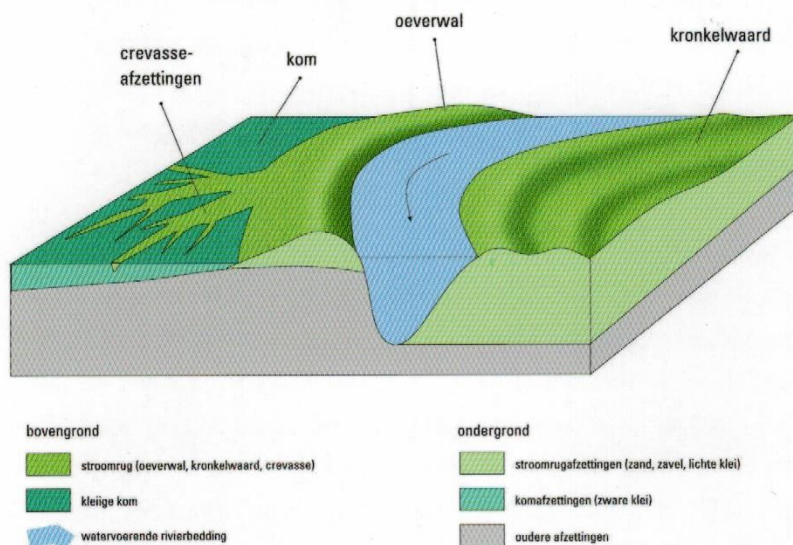
jaarlijks overstromende meanderende rivier met een actieve bedding van circa 100 meter breed. Vanaf de vorming van de Lek (zo'n 1950 jaar geleden) voerde de Kromme Rijn steeds minder water af en verzandde langzamerhand de bedding. Het definitieve einde van de rivier als belangrijke Rijnarm werd een feit met de afdamming bij Wijk bij Duurstede in 1122.

De Kromme Rijn maakte grote meanders, die thans nog goed in het landschap zichtbaar zijn. Eén van die meanders, de Zeister Rijn, reikte zelfs tot aan Zeist. Tussen de stroomruggen liggen de kommen, waar de ondergrond bestaat uit zware klei, met daartussen soms veenlagen. De kom van Langbroek, tussen Wijk bij Duurstede en Odijk is hier een voorbeeld van.

De mens in de Kromme Rijnstreek

Lange tijd waren in de Kromme Rijnstreek de hoger gelegen stroomruggen en de oeverwallen van de actieve rivier de enige geschikte plekken voor bewoning. De oudste archeologische vondsten in het gebied zijn dan ook op de Werkhovense stroomrug gedaan. De dorpen Bunnik, Odijk en Werkhoven ontstonden tussen de 8ste en de 11de eeuw op de zuidelijke oeverwal van de Kromme Rijn. De bewoners van het gebied gebruikten de drogere, zandige stroomruggen en oeverwallen als akkerland en de natte, lager gelegen kommen als hooiland. Na de afdamming van de Kromme Rijn werd de kom van Langbroek ontgonnen en beter geschikt gemaakt voor de landbouw. Dit gebeurde volgens het stramien van de cope-ontginningen.

EEN MEANDERENDE RIVIER

Rivieren vinden in het laag gelegen Nederland van oudsher hun weg naar zee. Voor de bedijking konden rivieren vrij door het omringende land slingeren (**meanderen**). De rivier had hierdoor een heel ander uiterlijk dan tegenwoordig. Hierboven ziet u een blokdiagram van een meanderbocht in een natuurlijke rivier. Een onbedijkte rivier overstroomt jaarlijks. Bij zo'n overstroming wordt (siltig) zand dichtbij de rivier afgezet, zodat na verloop van tijd relatief hoge **oeverwallen** ontstaan. Verder van de rivier af wordt het fijne materiaal (klei) afgezet in laaggelegen moerasgebieden (**de kommen**).

In de buitenbocht van de rivier stroomt het water het snelst en ondergraaft het water de oevers (erosie). Het grovere materiaal (zand) dat in de buitenbochten verdwijnt, wordt stroomafwaarts in de binnenbocht van de rivier weer afgezet (sedimentatie). Het fijne materiaal (klei) wordt door het rivierwater vervoerd naar zee. Door dit erosie-sedimentatieproces verplaatst een rivier zich steeds verder in de richting van de buitenbocht en bouwt de meanderbocht zich uit, terwijl er in de binnenbocht een opeenvolging van verlandende geulen met tussenliggende ruggen ontstaat. Dit wordt een **kronkelwaard** genoemd.

De oeverwallen langs een rivier zijn niet overal even hoog en stevig. Bij hoogwater kan het water door de zwakste plekken in

de oeverwal breken waarbij doorbraakgeulen kunnen ontstaan. Deze geulen worden **crevassegeulen** genoemd. Ze hebben dezelfde kenmerken als de hoofdgeul van een rivier, maar zijn kleiner van formaat. Ook vormen zich langs crevassegeulen miniatuuroeverwallen.

Soms breekt een rivier door haar oeverwal en vindt een nieuwe, lagere weg naar zee. Na zo'n rivierverlegging blijft de oude bedding als een **restgeul** achter in het landschap. Deze restgeul verlandt langzamerhand en wordt opgevuld met vooral klei en veen. Ook het zand, dat de rivier al die tijd rond zijn bedding heeft afgezet en waardoor de stroomgordel steeds iets hoger kwam te liggen, blijft achter in het landschap. De zandige rivierafzettingen vormen een rug in het landschap die **stroomrug** wordt genoemd. Het reliëfverschil met de omgeving wordt in de loop van de tijd nog versterkt, doordat het maaiveld in de kleiige en soms venige kommen door inklinking en oxidatie ('vergaan' van het veen) langzaam daalt. De stroomruggen steken daarom nu tot enkele meters boven de kommen uit.

Stroomruggen herkennen

Stroomruggen, de naam zegt het al, zijn te herkennen als ruggen in het landschap. Door hun hoge ligging en zandige voorkomen hebben zij veel invloed gehad op de bewoningsgeschiedenis van het gebied. Maar, hoe herkent u de stroomruggen nu vanaf de fiets? Enkele aanwijzingen:

- Op stroomruggen komen vaak boomgaarden voor. De zandige ondergrond laat het regenwater goed door en zorgt ervoor dat de grond in het voorjaar sneller opwarmt.
- Bovenop een stroomrug ziet u nauwelijks diepe sloten. Omdat het grondwater hier dieper onder het maaiveld staat, zijn sloten niet nodig voor de afwatering. Bovendien is zand onder het grondwater minder stabiel dan klei of veen. Daardoor vallen slootkanten, die gegraven zijn in zand, makkelijk dicht. Op stroomruggen ziet u dan ook vaker hekwerken of heggen op de perceelsgrens in plaats van sloten.

RONDJE WERKHOVEN

13 km

W OPSTAPPUNT WERKHOVEN: De Brink, Werkhoven

 RONDJE WERKHOVEN ± 13 KM

Deze fietsroute laat u kennismaken met het ontstaan van het landschap rondom Werkhoven. U fietst langs kasteel Sterkenburg aan de kaarsrechte Langbroekerwetering en ontdekt deels verlande meanders van de Kromme Rijn. Onderweg kunt u op landgoed Beverweerd een kleine wandeling maken.

STREEKINFO: WERKHOVEN

De oudste vermelding van Werkhoven (Uercundia) dateert net als die van Bunnik en Odijk uit de 9de eeuw. Werkhoven ontstond op een hoger gelegen zandige **oeverwal** langs een (inmiddels afgesneden) **meander** van de Kromme Rijn. Nog steeds ligt de Brink in Werkhoven duidelijk hoger dan zijn omgeving. Dit hoogteverschil is goed te zien wanneer u vanaf de Brink over de Beverweertseweg richting de Ambachtstraat loopt. Centraal op de Brink staat de Stevenskerk met een 11de-eeuwse toren opgetrokken uit tufsteen. Dit is vermoedelijk het oudste bouwwerk in de gemeente. Tufsteen kon destijds alleen over water aangevoerd worden vanuit de Eifel in Duitsland.

Van de structuur van het middeleeuwse Werkhoven is niet veel bekend. De tegenwoordige Brink in het dorp is van veel later datum. Dat Werkhoven van oudsher een boerendorp is, is nog steeds goed te zien aan de vele boerderijen rondom de Brink. Het valt op dat de boerderijen met de voorkant naar de Brink gekeerd staan. Hieruit valt af te leiden dat deze Brink niet gebruikt werd als verzamelplaats van vee, maar dienst deed als dorpsplein.

🚲 Vertrek vanaf de Brink in noordelijke richting over de Herenstraat, later overgaand in de Werkhovenseweg. Fiets langs molen Rijn en Weert en neem de fietstunnel onder de Provinciale Weg. Ga rechtsaf bij de Molenhoeftlaan. U rijdt nu het landgoed Beverweerd binnen. De uitgang -weerd wijst op de ligging in de overstromingsvlakte van de rivier. Steek de Kromme Rijn over, Jachtrustlaan. Deze maakt een scherpe bocht naar rechts. U kunt nu linksaf een wandelpad in (De Laan). Parkeer hier uw fiets en wandel De Laan in. Halverwege De Laan ziet u aan de linkerkant een monument ter nagedachtenis aan een hier in de Tweede Wereldoorlog verongelukte RAF-piloot.

📷 **AFSTAPPUNT 1: KOMONTWATERINGSGEULEN BEVERWEERD**

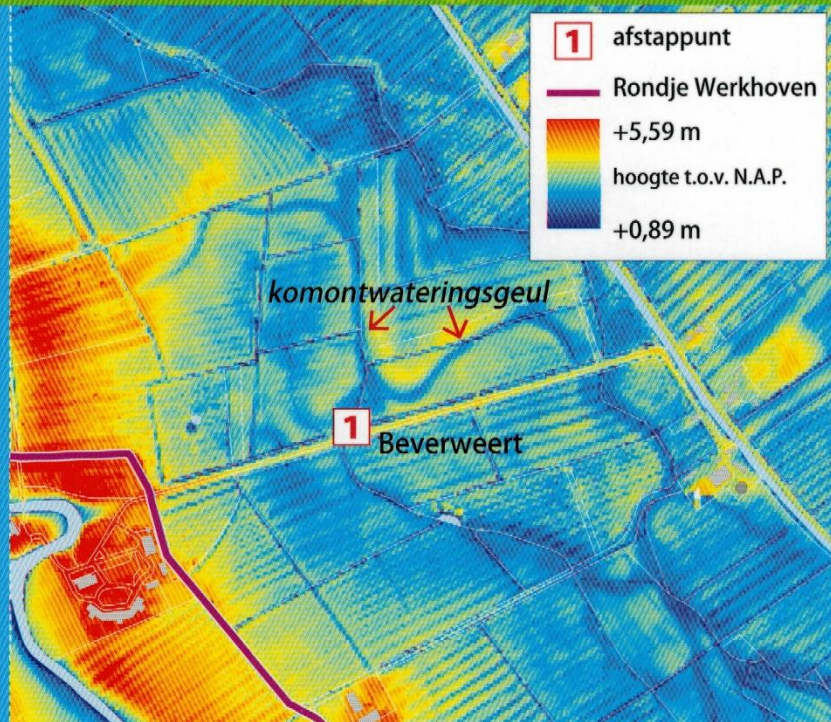
Waar sta ik?

U staat halverwege De Laan.

Wat zie ik?

Aan weerszijden van de laan ziet u een kromme sloot en kronkelige geulvormige laagtes in het terrein.

Wat is dat?

Deze geulen zorgen voor de afwatering van de **kom** van Langbroek. Oorspronkelijk leidden ze kwelwater vanaf de voet van de Utrechtse Heuvelrug naar het lager gelegen land en takten aan op de Kromme Rijn. Wanneer u goed kijkt, kunt u met behulp van de hoogtekaart in dit boekje een aantal geulen herkennen. Bijzonder aan deze plek is dat de grens tussen de gemeenten Bunnik en Utrechtse Heuvelrug exact deze komontwateringsgeulen volgt. Hieruit valt af te leiden dat de geulen ten tijde van het ontstaan van de gerechtelijke indeling een belangrijk scheidend element waren in het landschap en dat ze vermoedelijk al voor het graven van de Langbroekerwetering in 1126 als natuurlijke grens werden gebruikt.

🚲 Wandel terug naar uw fiets en vervolg uw weg over de Jachtrustlaan. Aan uw linkerkant passeert u percelen met essenhakhout. Essen groeien goed op de natte, kleiige komgronden van de kom van Langbroek. Zo goed dat maar liefst 85% van al het essenhakhout in Europa in dit gebied staat. De snelgroeiende bossen zijn aangelegd vanaf de vroege middeleeuwen ten behoeve van de brandhoutvoorziening en voor het maken van gereedschap. Om het hakhout in stand te houden moeten de stobben iedere vijf tot acht jaar worden afgezet.

🚲 De Jachtrustlaan maakt een scherpe bocht en gaat over in de Broekweg. Het toponiem 'broek' geeft aan dat het hier om een nat gebied gaat en inderdaad fietsen we de kom van Langbroek in (zie kader cope-ontginningen op pagina 15). Sla aan het eind van de Broekweg rechtsaf en fiets via de Langbroekerdijk naar kasteel Sterkenburg. Stop bij de oprijlaan van kasteel Sterkenburg.

U DE UITBREIDINGSROUTE: van het rondje Bunnik sluit hier aan.

📍 AFSTAPPUNT 2: KASTEEL STERKENBURG

Waar sta ik?

U staat op de oprijlaan van kasteel Sterkenburg.

Wat zie ik?

U ziet de woontoren van het kasteel met daarnaast een eiken-beukenbos.

Wat is dat?

Langs de Langbroekerwetering staan veel kastelen, waaronder Sterkenburg, Leeuwenburgh, Hinderstein, Lunenburg en Sandenburg. De meeste kastelen zijn zo'n honderd jaar na de grote, 12de-eeuwse ontginning van het gebied gebouwd. Sterkenburg is één van de oudste versterkte huizen (ridderhofsteden) langs de wete-

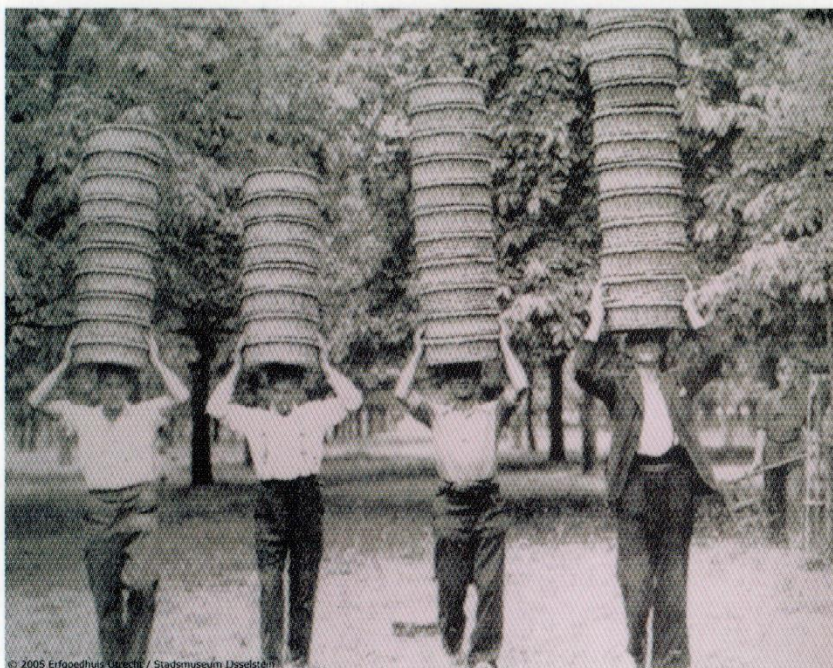

ring; het wordt voor het eerst vermeld in 1261 (zie de kaart op pagina 16). De muren van de grote toren zijn aan de onderkant zo'n drie meter dik. In de 18de en 19de eeuw is het kasteel voor een groot deel verbouwd. De aanwezigheid van schoon kwelwater, de nabijheid van zowel zandige akkergrond als kleiige weidegrond en de aanwezigheid van wild hebben bij de keuze voor vestiging op deze plaats, een rol gespeeld. Rond het kasteel ligt een **dekzand-rug** in de kleiige **kom**. De zandige ondergrond wordt verraden door de aanwezigheid van het eiken-beukenbos naast het kasteel. Het park van het kasteel is vrij toegankelijk, u kunt de witte paaltjes volgen door het bos.

🚲 Fiets door over de Langbroekerdijk en neem rechts de Zuwe. Halverwege de Zuwe ziet u aan uw linkerhand een merkwaardige verhoging. Dit is een voormalige vuilnisbelt. Steek aan het eind van de Zuwe de Provinciale Weg over en sla direct linksaf, de parallelweg op. Neem de eerste weg rechts, Molenspoor. U fietst nu tussen de boomgaarden door. Aan uw linkerhand stroomt direct achter de boerderijen en de boomgaarden de Oude Kromme Rijn. Ga aan het einde van het Molenspoor rechtsaf, Smidsdijk. Stap af bij de brug over de Caspargouwse Wetering.

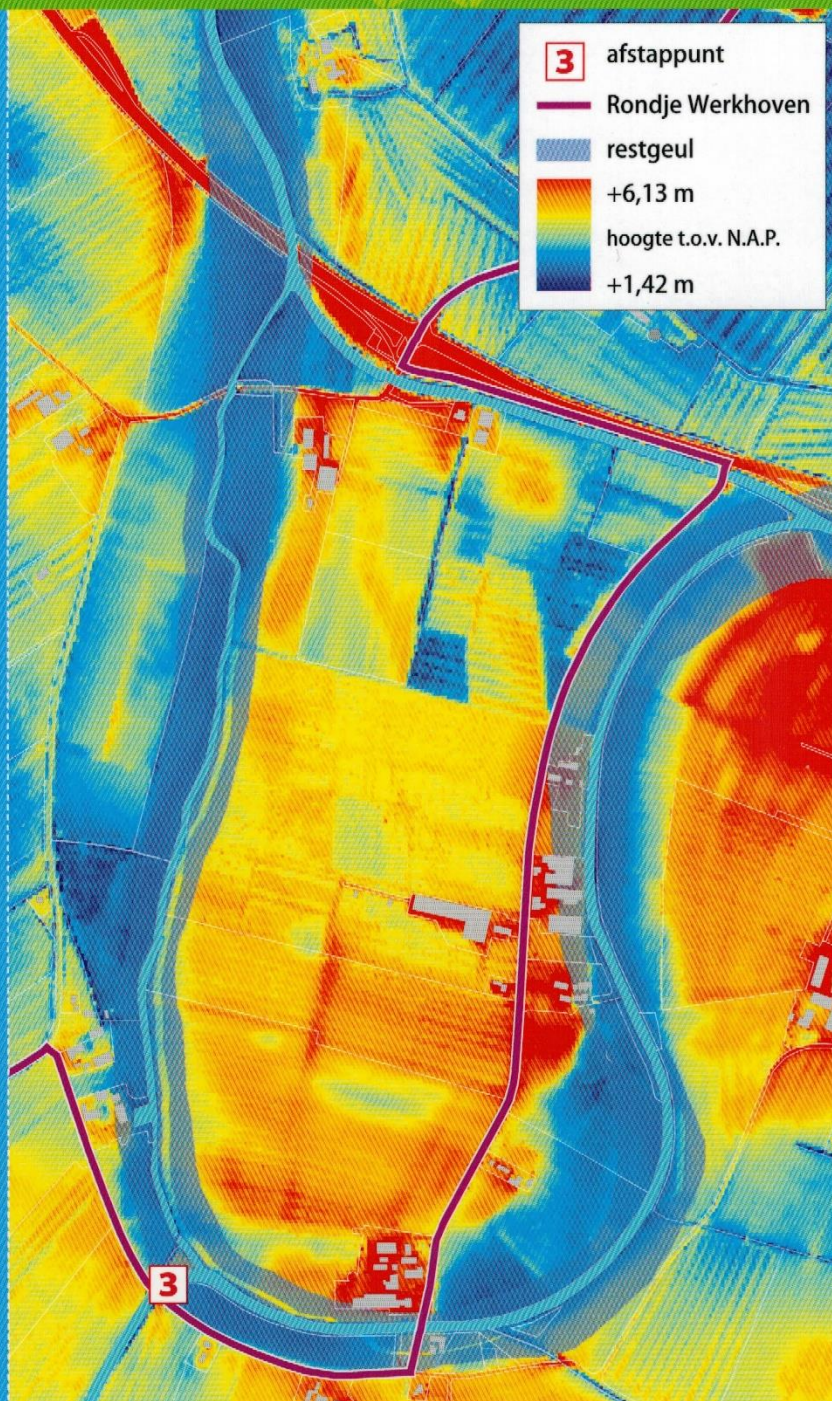

STREEKINFO: BOOMGAARDEN IN DE KROMME RIJNSTREEK

De Kromme Rijnstreek staat bekend als fruitstreek. En dat is niet toevallig. De zandige **stroomruggen** zorgen ervoor dat de grond eenvoudig te bewerken is, regenwater makkelijk in de bodem zakt en dat de ondergrond relatief snel opwarmt in het voorjaar. Naast appels en peren, worden vooral kersen geteeld. De fruitteelt in de Kromme Rijnstreek heeft sterk te lijden gehad van de aanleg van het Amsterdam-Rijnkanaal. Dit kanaal is tussen 1934 en 1952 dwars door een aantal stroomruggen gegraven. Veel water dat in deze zandige stroomruggen lag opgeslagen liep weg naar het kanaal, dat veel lager lag. Doordat de stroomruggen met elkaar in contact staan, daalde de grondwaterstand tot ver in de Kromme Rijnstreek. Inmiddels zijn er gemalen aangelegd en extra sloten gegraven, zoals de Caspargouwse Wetering, om verdroging tegen te gaan.

AFSTAPPUNT 3: OUDE KROMME RIJN

Waar sta ik?

U staat op de brug van de Smidsdijk over de Caspargouwse Wetering.

Wat zie ik?

U ziet de Caspargouwse Wetering die rechts van u aansluiting vindt bij de Oude Kromme Rijn.

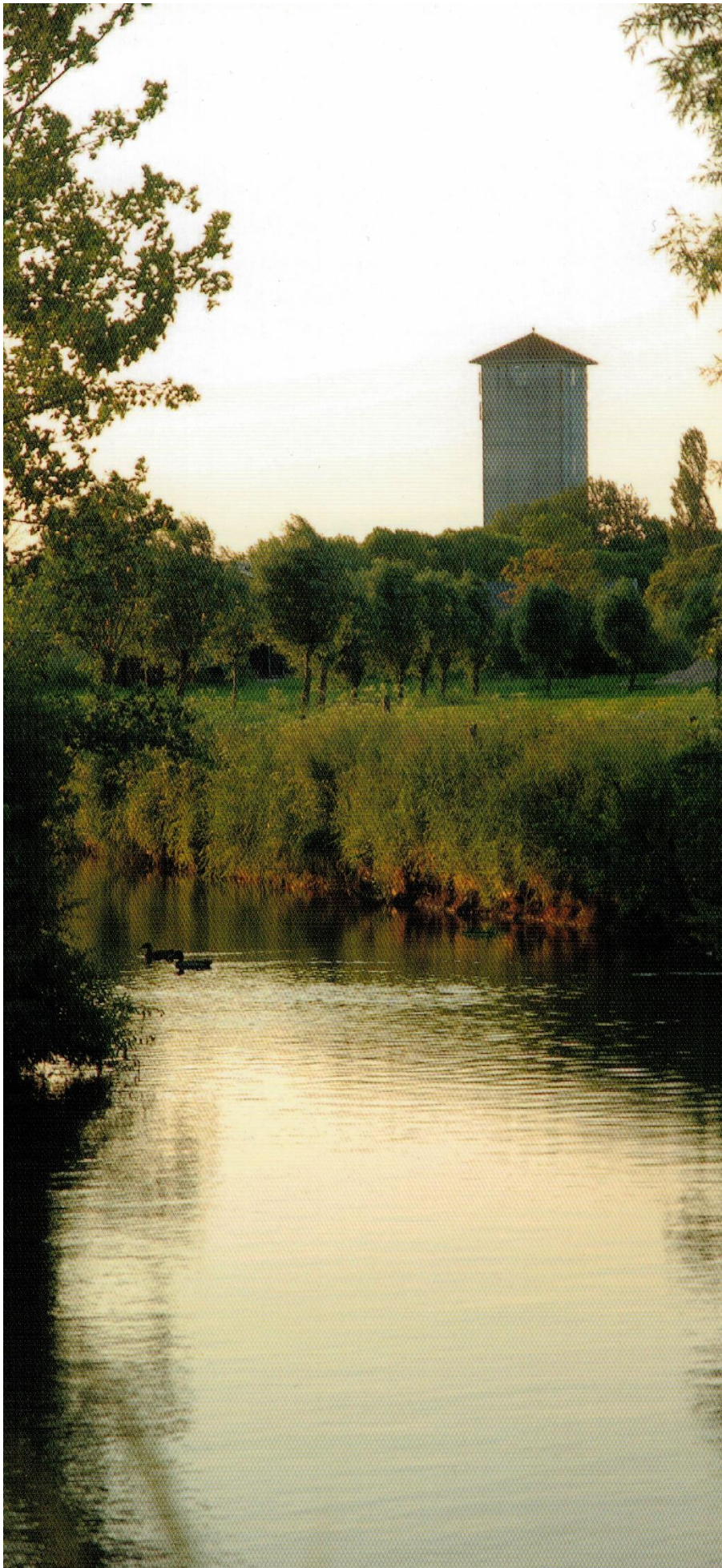
Wat is dat?

De Oude Kromme Rijn is een afgesneden **meander** van de Kromme Rijn. Door de stroomafwaartse verplaatsing van riviermeanders kunnen bochtafsnijdingen optreden. De bochten komen dan zo dichtbij elkaar te liggen dat bij hoogwater een doorbraak (meanderhalsafsnijding) ontstaat. Deze meander is echter tussen 1867 en 1871 om waterstaatkundige en militaire redenen kunstmatig 'afgesneden'. Als de Kromme Rijn in 1122 niet was afgedamd bij Wijk bij Duurstede, had deze afsnijding mogelijk op natuurlijke wijze plaatsgevonden.

Nog altijd is de meander op luchtfoto's en kaarten goed te herkennen aan de vorm van de landbouwpercelen en de oude landwegen die deze oude loop volgen. Kleiwinning heeft op sommige plaatsen gezorgd voor de aanwezigheid van een onnatuurlijke steilrand langs de binnenbocht van de meander.

🚲 Volg de Smidsdijk, ga linksaf de Tuurdijk op en sla direct rechtsaf, Hollende Wagenweg.

AFSTAPPUNT 4: HOLLENDE WAGENWEG

Waar sta ik?

U staat langs de Hollende Wagenweg ter hoogte van conferentiecentrum Samaya.

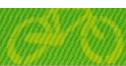
Wat zie ik?

Als u naar het westen kijkt, ziet u vooral uitgestrekte landbouwpercelen en nauwelijks sloten.

Wat is dat?

Ongemerkt bent u via de Hollende Wagenweg op de Werkhovense **stroomrug** terecht gekomen (zie afbeelding pagina 4). De Werkhovense stroomrug kende een actieve periode van ca. 6400 jaar tot 4000 jaar geleden. De vaak grote en blokvormig verkavelde percelen landbouwgrond kennen vanwege de relatief hoge ligging en de zandige ondergrond een goede ontwatering. Vanwege het vrijwel ontbreken van sloten worden soms meidoornhagen toegepast als perceelscheiding. De Hollende Wagenweg is vernoemd naar een herberg die hier ooit stond. De weg is in de 13de eeuw aangelegd als onderdeel van de weg van Wijk bij Duurstede naar Utrecht en is daarmee een van de oudste wegen in het gebied. De weg volgt ongeveer het traject van de Romeinse Limes.

- 🚲 Fiets door over de Hollende Wagenweg en sla in Werkhoven rechtsaf, Leemkolkweg. Stap af ter hoogte van de wegversmaling bij het bord 'Einde Bebouwde kom'.

📷 AFSTAPPUNT 5: KATTENVELDSCH MEER

Waar sta ik?

U staat langs de Leemkolkweg en kijkt richting het dorp Werkhoven.

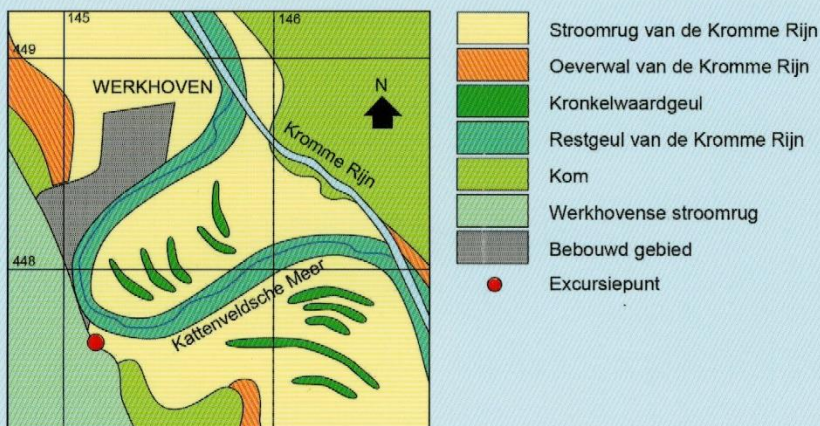
Wat zie ik?

Kijkend in de richting van Werkhoven ziet u voor u een afgesneden meander van de Kromme Rijn. Ook ziet u glooiingen in het grasland daarachter. U kunt dit het best zien wanneer u naar het hek kijkt dat de boomgaarden begrenst.

Wat is dat?

U ziet hier de Kattenveldsche Meer of Achter Rijn, een nog watervoerende rivierbedding. De Kattenveldsche Meer is door de mens afgesneden in 1437. Daarmee werd de doorgaande route over water van Wijk bij Duurstede richting Utrecht verkort. Tot in de jaren '20 van de 20ste eeuw bleef de trekschuit vanuit Utrecht Werkhoven aandoen via de Achter Rijn.

De glooiingen die u in het grasland ziet, vormen de **kronkelwaard** van deze meander. Een kronkelwaard is het afwisselende patroon van ruggen en geulen, dat bij bochtuitbouw en sedimentatie in de binnenbocht van de rivier ontstaat. Wanneer u naar het hek in het land kijkt, ziet u het golvende patroon van deze kronkelwaard.

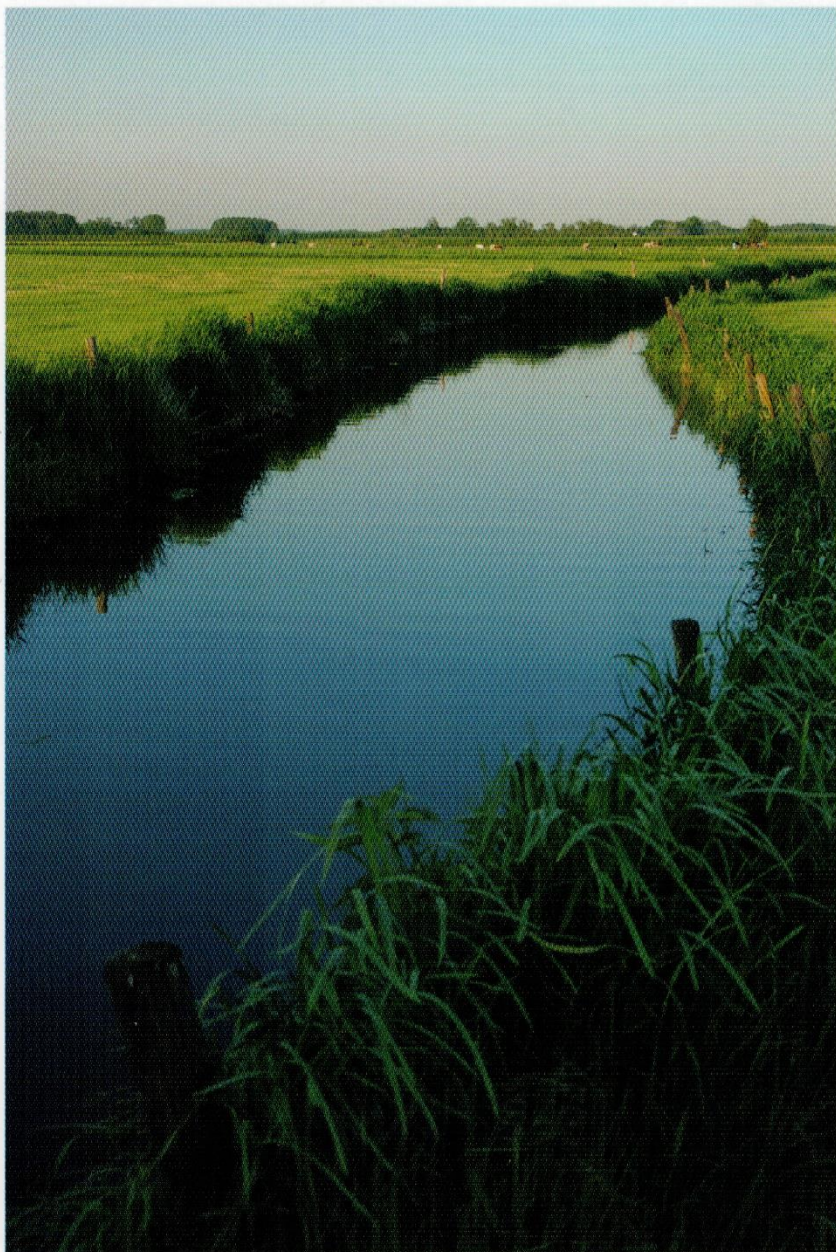

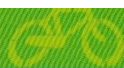

🚲 Fiets over de Leemkolkweg terug naar Werkhoven. Fiets via de Herenstraat het dorp in en u keert weer terug naar het startpunt.

✓ **VERLENGMOGELIJKHEID**

🚲 Om de route uit te breiden richting Bunnik volgt u vanaf de Brink de Herenstraat verder in de richting Utrecht. Bij de kruising met de Pelikaanweg slaat u linksaf richting Houten. Bij het verlaten van Werkhoven komt u terecht op de Achterdijk. Volg de Achterdijk. Lees verder vanaf pagina 18.

ADRESSEN

Horeca onderweg

① **Natuurcafé Laporte,**
Driebergen-Zeist NS
Stationsweg 2
3972 KA Driebergen
Tel. 0343 55 47 88
info@natuurcafelaporte.nl
www.natuurcafelaporte.nl

② **'t Wapen van Bunnik**
Dorpsstraat 9
3981 EA Bunnik
Tel. 030 656 27 27
reserveren@wapenvanbunnik.nl
www.wapenvanbunnik.nl

③ **'t Wapen van Odijk**
De Meent 53, 3984 JH Odijk
Tel. 030 656 16 18
info@wapenvanodijk.nl
www.wapenvanodijk.nl

④ **Restaurant Vroeg**
Achterdijk 1, 3981 HA Bunnik
Tel. 030 820 10 10
info@vroeg.nl
www.vroeg.nl

⑤ **Stayokay Bunnik**
Rhijnauwenselaan 14b
3981 HH Bunnik
Tel. 030 656 12 77
bunnik@stayokay.com
www.stayokay.com

⑥ **Theehuis Rhijnauwen**
Rhijnauwenselaan 16
3981 HH Bunnik
Tel. 030 656 12 85
www.theehuisrhijnauwen.nl

⑦ **Eethuis Aan 't Zand**
Beverweertseweg 11
3985 RA Werkhoven
Tel. 0343 55 14 32
www.eethuisaanhetzand.nl

⑧ **Boerenterras de
Pleisterplaats**
Broekweg 1
3972 MC Driebergen –
Rijsenburg
Tel. 0343 51 39 92

⑨ **Kaasboerderij
De Ossenwaard**
Fam. Lagerweij
Molenspoor 6
3985 SW Werkhoven
Tel. 0343 56 13 61
info@de-ossenwaard.nl
www.de-ossenwaard.nl

Fietsverhuur

OV-fietsen zijn te huur op de stations van Bunnik en Driebergen-Zeist en bij de bushalte van Werkhoven.

Colofon

Projectleiding Eefje Smit, Landschap Erfgoed Utrecht

Opdrachtgever Margriet Barendregt, gemeente Bunnik

Auteur Eefje Smit, Landschap Erfgoed Utrecht

Grafisch ontwerp Michelangela, Utrecht

Druk Drukkerij Macula, Waddinxveen

Werkgroep Esther Stouthamer (Universiteit Utrecht), Jeroen Schokker (TNO - Geologische Dienst Nederland), Margriet Barendregt (gemeente Bunnik), Ton van Bommel, Raymond Uppelschoten (het Leege Land).

Met dank aan: Natalie Joosten, Angela Driessen (Landschap Erfgoed Utrecht), Karin van den Broek, Eddie Poppe (Provincie Utrecht).

BRONNEN

- Bemmel, A.A. van (1996) *De Kromme Rijn: waterstaat, onderhoud en gebruik vanaf 1600. Historische reeks Kromme-Rijngebied, 4. Historische Kring tussen Rijn en Lek.*
- Berendsen, H.J.A. (1982) *De genese van het landschap in het zuiden van de provincie Utrecht.* Utrechtse Geografische Studies 25.
- Berendsen, H.J.A., Boer, R.J. de, Cortenraad, M.I.J.G. en Weiss, E.E.J. (1985) *Utrechtse Heuvelrug en Kromme Rijngebied – verkenning per fiets.* Vakgroep Fysische Geografie, Rijksuniversiteit Utrecht. Berichten 17.
- Berendsen, H.J.A. (2011) *De vorming van het land, inleiding in de geologie en geomorfologie.* Van Gorcum, Assen.
- Berendsen, H.J.A. (2008) *Landschappelijk Nederland.* Van Gorcum, Assen.
- Berendsen, H.J.A. (1999) *Handleiding voor fysisch-geografisch veldwerk in het laagland.* Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen, Universiteit Utrecht. Tiende druk.
- Blijdenstein, R. (1983) *Zeist, groei en bouw: geschiedenis, bouwstijlen en woonhuistypen.* Kerckebosch BV, Zeist.
- Blijdenstein, R. (red) (1989), *Bunnik; geschiedenis en architectuur.* Monumenten-inventarisatie provincie Utrecht. Provincie Utrecht.
- Blijdenstein, R. (2005) *Tastbare Tijd, Cultuurhistorische Atlas van de provincie Utrecht.* Provincie Utrecht.
- Brombacher, A., Diessen, R. van en Smit, E.A. (2007) *Fietsen door verdwenen rivieren,* Houten.
- Dijkmans, J.W.A. en Weerts, H.J.T. (2000) *Aardkundige fietsroute Zuid-Oost Utrecht.* Nederlands Instituut voor Toegepaste Geowetenschappen TNO.
- Smit, E.A. en Torre, W. van der (2009) *Fietsen door verdwenen rivieren, de Utrechtse Waarden.*

Geraadpleegde internetsites

www.utrechtslandschap.nl
www.uitindeheuvelrug.nl
www.tno.nl > Zoeken naar: Geologische Dienst Nederland
www.dinoloket.nl

Beeldmateriaal

De foto's in dit boekje zijn gemaakt door Jeroen Schokker (TNO-Geologische Dienst Nederland), met uitzondering van:
TNO – Geologische Dienst Nederland: pagina's 4,6 en 44
Collectie Utrecht: historische prent pagina 38
Het Utrechtse Archief: historische prenten op voorzijde en pagina's 11, 18, 33 en 28
Provincie Utrecht: kaarten op pagina's 7, 12, 16, 21, 22, 31, 35, 40
Landschap Erfgoed Utrecht: munt en foto fietser voorzijde, scherven en munt pagina 20, pagina 47
Eefje Smit: fiets voorzijde, pagina 9, bovenste foto pagina 17

beeld voorzijde

Reconstructie van een Romeinse grenspaal, Romeinse munt, fiets bij de Kattenveldsche Meer bij Werkhoven, historische prent ridderhofstad Rhijnauwen, fietser in de ochtend over de Achterdijk.

 RONDJE BUNNIK ± 19 KM

Deze afwisselende fietsroute voert u door het hart van de Kromme Rijnstreek. U fietst langs de boomgaarden langs de Kromme Rijn, door het agrarische gebied rond de Achterdijk en door de dorpen Bunnik en Odijk. Onderweg zijn er voldoende mogelijkheden om verse streekproducten te kopen of een kopje koffie te drinken.

 RONDJE WERKHOVEN ± 13 KM

Deze fietsroute laat u kennismaken met het ontstaan van het landschap rondom Werkhoven. U fietst langs kasteel Sterkenburg aan de kaarsrechte Langbroekerwetering en ontdekt deels verlande meanders van de Kromme Rijn. Onderweg kunt u op landgoed Beverweerd een kleine wandeling maken.